

HERMANN RÓBERT

AZ ÁRULÓ GÖRGEI MÍTOSZA ÉS A TÉNYEK

■ Az 1848–1849-es magyar szabadságharc egyáltalán nem szűkölködött gyors katonai karrierekben, amelyekre joggal használhatjuk a „látványos” jelzőt. Ám e karriereket befutó személyek többsége – már akit nem végeztek ki vagy nem börtönöztek be közülük – 1848–1849 után is lehetőséget kapott arra, hogy az emigrációban vagy 1867 után itthon kibontakoztassa képességeit, kamatoztassa tehetségét. A legtragikusabb s leginkább üstököszerű karrier éppen a magyar szabadságharc fővezérének, Görgei Artúrnak jutott osztályrészül. Hiszen Görgei 1848-ig egyike volt a cs. kir. hadsereg névtelen tisztjeinek, közülük is azoknak, akik egy idő után megunták a békeévek tétlenségét és az egzisztenciális felemelkedés kilátástalanságát, s kiléptek e hadseregből. 1849 után pedig szinte a szabadságharc katonai vereségének egyszemélyi felelőségévé vált, bűnbakká, árulóvá, olyan személyiséggé, akinél legfeljebb arról vitatkoztak a kortársak, hogy pénzért vagy merő passzióból és gonoszságból árulta-e el a szent ügyet.

Görgei több mint 98 évet élt, de ebből a közel egy évszázadból alig egy év, az 1848. augusztus végétől 1849. augusztus közepéig terjedő időszak az, amely máig is élénken foglalkoztatja a közvéleményt. Az „áruló” jelzőt nem kisebb tekintélyek használták vele kapcsolatban, mint Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Horváth Mihály, Irányi Dániel, Vörösmarty Mihály, Bajza József, Vajda János, Illyés Gyula; s nem kisebb személyiségek vették védelmükbe, mint Gyulai Pál, Arany László, Péterfy Jenő, Móricz Zsigmond, Sárközi György, Németh László vagy Féja Géza. A politikusok közül tisztelői közé tartozott Tisza Kálmán és István,

Az árulási vádat ma már magára valamit adó, komoly történész nem képviseli, s az elmúlt három évtized kutatásában e kérdésben is immár a tények és nem az előfeltevések határozzák meg a történészek álláspontját.

de könyvet írt védelmében Jászi Oszkár, s felkereste őt Visegrádon Károlyi Mihály is. Arcképe ott lógott Gömbös Gyula dolgozószobájának falán, de tisztelői közé tartozott Bajcsy-Zsilinszky Endre és Pethő Sándor is.

Barátja és tábornoktársa, az aradi vértanúk egyike, Leiningen-Westerburg Károly még a börtönben is rajongó szavakkal írt róla; míg Damjanich Jánosnak a kis és nagy tolvajokról szóló példabeszéd jutott róla eszébe: tudniillik hogy a kis tolvajokat felakasztják, a nagyokat futni hagyják. A kortársak közül volt olyan, aki katonai képességeit is kétségbe vonta, s volt, aki Széchenyi utódját és Deák elődjét vélte felfedezni benne. Széchenyi okos lottériásnak nevezte – igaz, a Komáromot feltételekkel feladó Klapkával együtt; Deák pedig nagyrabecsüléséről biztosította, de nyilvánosan nem állt ki mellette.

Ki volt hát Görgei Artúr? „Ördögi félisten vagy félisteni ördög” – ahogy ő maga summázta a róla alkotott vélemények egyik szélsőségét? „Túl-igen katona”, ahogy Szemere Bertalan nevezte? A haza gyáva hóhérja, ahogy Kossuth, „silány gazember”, ahogy Vörösmarty mondta? Vagy „sötét szemüveges, kákán csomót kereső szkepszis” embere „a délibáblátó egyívű pátoszéval” szemben, ahogy Sárközi György fogalmazott? Vagy „a megalkuvó köznemesség és/vagy a honvédségben szolgáló cs. kir. tisztikar békepárti részének képviselője a hadseregen belül”, ahogy a sztálinista, majd a marxista történetírás hirdette? Az alábbiakban arra keresünk választ, mi a magyarázata annak, hogy ő s egyedül ő lett a magyar szabadságharc „árulója”.

Az orosz intervenciótól a fegyverletételig

■ A Görgei vezette honvédsereg 1849. május 21-én rohammal foglalta vissza a cs. kir. helyőrségtől Buda várát. A győzelem méretei imponálóak voltak, az ellenség 5000 főt veszített nagyjából a foglyokban, kisebbrészt halottakban; több ezer lőfegyver, több száz löveg került a honvédek kezére. Kossuth Lajos kormányzóelnök és a kormány abban reménykedett, hogy ez a győzelem meghozza az április 14-én függetlenné nyilvánított Magyarország nemzetközi elismerését, azonban ennek az ellenkezője következett be: Nagy-Britannia és Franciaország kormánya visszafogott maradt, ugyanakkor a tavaszi hadjárat győzelmei miatt az osztrák kormány már április végén, I. Ferenc József pedig május 1-jén katonai segítséget kért I. Miklós orosz cártól. A végleges megállapodás Buda visszavételének napján, május 21-én Varsóban született meg, s a cár 200 000 katonát ígért meg a császárnak a magyar lázadás leverésére.

Ez a haderő önmagában akkora volt, hogy a cs. kir. hadsereg nélkül is eldönthette a magyar szabadságharc sorsát, hiszen a honvédsereg legmagasabb létszáma 1849. június végén talán ha 160 000 fő lehetett, de ebben benne voltak a frissen felállított, kiképzetlen, részben fegyvertelen újonczászlóaljok csakúgy, mint a mellékhadszíntereken működő félreguláris önkéntes és vadászcsapatok is.

Mіндеzt azért fontos hangsúlyozni, mert az orosz beavatkozás után a katonai győzelemnek, de még a döntetlen eredmény kiharcolásának is minden valószínűsége megszűnt. Meg lehetett próbálni elhúzni a küzdelmet addig, amíg a nyugati hatalmak – amelyek lényegében szó nélkül vették tudomásul az orosz intervenció tényét – esetleg mégis beavatkoznak; ki lehetett tartani az utolsó emberig, az utolsó töltésig, de győzelmet aratni vagy egyenlő félként, az erő pozíciójából tárgyalni már nem lehetett.

Buda bevétele után egyre-másra érkeztek a hírek a készülő orosz intervencióról. Görgei, aki fővezérként csinálta végig az elmúlt két hónapot, s május eleje óta immáron a Szemere Bertalan vezette kormány hadügyminisztere is volt, jól ismerte a honvédsereg erejét, de ismerte teljesítményének korlátait is. Tudta, hogy maga a tavaszi

sikersorozat is majdnem annyira volt köszönhető az ellenfél által elkövetett hadászati hibáknak, a cs. kir. fővezérség fejtelenségének és kapkodásának, mint a kitűnően működő magyar vezetésnek és a honvédek hősiességének. Tudta, hogy a honvédsereg kiegészítése és feltöltése még heteket vesz igénybe, s ha az ellenség friss és nagy erővel jelenik meg a hadszíntéren, az tiszavirág-életűvé teheti a magyar sikereket.

Ez a magyarázata annak, hogy 1849. május–június fordulóján megfordult a fejében a katonai hatalomátvétel, illetve a *Függetlenségi Nyilatkozat* és a trónfosztás visszavonásának gondolata is. Görgei ugyanis – tévesen – úgy gondolta, hogy az osztrák segítségkérésre azért került sor, mert Debrecenben a magyar országgyűlés megfosztotta a dinasztíát a trónjától. Holott az orosz segítségnyújtás már akkor eldöntött tény volt, amikor a trónfosztás híre még meg sem érkezett Bécsbe. Görgei tehát úgy vélte, a trónfosztás parlamenti úton történő visszavonásával meg lehet akadályozni az orosz intervenciót. De amikor Debrecenben Kossuth ellenzékének, az úgynevezett békepártnak a tagjaival tárgyalt, ő maga volt az, aki visszalépett ettől a megoldástól.

Ezt követően a harctéren próbálta megoldani a lehetetlent. Szándéka az volt, hogy még az orosz főerők beérkezése előtt megpróbál vereséget mérni a Julius Haynau tábornagy fővezérsége alatt a Duna mindkét partján felvonuló cs. kir. főszeregre. Csakhogy Haynau már a hadjárat kezdetén túlerőben volt vele szemben, s Paszkievics tábornagy, az orosz fővezér május végén egy 13 000 főnyi orosz hadosztályt küldött vasúton Haynau segítségére, amellyel az erőviszonyok végképp elbillentek a cs. kir. fővezér javára. Így aztán a Görgei által 1849. június 20–21-én a Vág mentén indított támadást a cs. kir. csapatok visszaverték, majd egy hét múlva, a Duna jobb partján Haynau csapatai lendültek támadásba, s a Rába vonalát birtokba véve, Komárom alá szorították vissza a magyar főerőket.

1849. június 26-án Görgei azt javasolta a minisztertanácsnak, hogy a főszereget Komáromnál összpontosítsák, s még az orosz főszereg beérkezése előtt indítsanak döntő támadást a cs. kir. főszereg ellen. A terv kétségkívül merész volt, de az egyetlen reális esélyt jelentette a több mint kétszeres túlerőben lévő ellenséggel szemben. Ha a lassan mozgó orosz főszereg beérkezése előtt sikerül megverni Haynau seregét, e győzelem, ha nem is a háború győzelmes, de legalább kompromisszumos befejezéséhez alapot nyújthatott volna. A terv révén magyar kézen lehetett volna tartani a még jelentős tartalékokkal rendelkező Dunántúlt, s a komáromi erőd olyan támaszpontot jelentett, amelynek birtokában a magyar sereg a Duna mindkét partján szabadon működhetett.

A kormány el is fogadta a tervet, de három nap múlva, a cs. kir. főszereg 1849. június 28-i győri áttörését követően, 29-én Görgei távollétében, többnyire szolgálaton kívül vagy békealkalmazásban lévő tábornokok haditanácsának javaslata alapján, a magyar hadsereg Tisza–Maros-szögi összpontosítása mellett döntött, s Görgeit a seregével való *azonnali* levonulásra utasította. A tervnek csak hátrányai voltak. E lehetséges hadműveleti bázisként szolgáló Bácska és Bánság nagy részét már egy éve háború pusztította. A terület legfontosabb erődjé, Temesvár osztrák kézen volt. A szegedi összpontosítás egy pontra vonzotta volna az ellenség főerőit.

Görgei, még mielőtt e tervet közölték volna vele, levélben tudatta Kossuthtal, hogy továbbra is a komáromi összpontosítás szellemében kíván működni, tehát a győri vereség miatt nem változtatta meg elhatározását. Amikor azonban megérkezett az új haditervet hozó küldöttség, szóban megígérte, hogy engedelmeskedni fog a távollétében hozott határozatnak. A küldöttség érkezése előtt írott levél azonban a küldöttség visszaérkezése után került Kossuth kezébe, aki azt a küldöttségnek adott szóbeli ígéretet visszavonásának tekintette, s leváltotta Görgeit a fővezérségről. (Görgei június 30-án, a küldöttség elutazása után írott, a levonulást megígérő levelét pedig va-

lőszínűleg csak azután kapta meg, hogy meghozta a leváltásról szóló döntést. Miu-
tán Görgei ebben sem ígérte meg az *azonnali* levonulást, Kossuth valószínűleg en-
nek alapján sem látta indokoltnak a döntés visszavonását.)

A tábornok azonban – még mielőtt a leváltását tudató levelet kézhez vehette vol-
na – ismét megmutathatta, mit tud. 1849. július 2-án Haynau másfélszeres túlerőben
lévő csapataival szemben megvédte a Duna-jobbparti komáromi sáncokat, s egy re-
mekül vezetett csatában továbbra is nyitva tartotta a déli elvonulás útját. Klapka tá-
bornok szerint Görgei e csatában „úgy harcolt, mint egy hadisten”. Az összecsapás-
ban azonban súlyos, életveszélyes fejsébet kapott, egy orosz gránátszilánk felhasítot-
ta a koponyáját, s napokig szolgálatképtelen volt. A helyettesítését ellátó Klapka
György vezérőrnagynak pedig esze ágában sem volt levezetni a sereget. Az újabb, jú-
lius 11-ei áttörési kísérlet vereséggel végződött. Görgei ezután – életveszélyes fejsé-
be ellenére – vállalta a főszereg levezetését Szeged térségébe.

A Duna bal partján elvonuló sereg Vácnál beleütközött az országot északkelet felől
elárasztó orosz főszereg egységeibe. A déli áttörésre nem sok lehetőség volt, ezért Görgei
merész elhatározásra jutott. Az orosz főszereg elől egy északkelet–délkeleti irányú kerü-
lővel akart kitérni, s ehhez a Losonc–Rimaszombat–Miskolc–Tokaj útvonalat választot-
ta. E hadmozdulattal három hétre megállította a legnagyobb ellenséges csoportosítás
előnyomulását. A külső hadászati vonalon mozogva is előbb ért minden egyes pontra,
mint az orosz főszereg egységei, s ugyanakkor veszélyeztette azok utánpótlási vonalait.
Saját erőinek közel négyszeresét, a teljes ellenséges hadsereg közel egyharmadát kötöt-
te le. Amikor pedig helyzete veszélyessé vált, irtózatossá gyalogmenetekkel (40–50 kilo-
méter naponta) megelőzte a bekerítő orosz csapatokat, s megindult az összpontosítás
új helyszíne, Arad felé. Az egyhónapos hadjárat alatt a fel-dunai hadsereg nyolc ütkö-
zetet vívott, s ebből csupán egyet veszített el (Debrecen, 1849. augusztus 2.). Az Arad-
ra érkező Görgei mögött az orosz főszereg többnapos járőrföldre lemaradt. Ha a Szegedet
kardcsapás nélkül kiürítő Dembinski altábornagy vezette déli főszereg a kormány uta-
sításai ellenére nem Temesvár, hanem Arad felé vonul vissza, az így egyesíthető ma-
gyar hadsereg a siker reményében szállhatott volna szembe Haynau tábornok cs.
kir. főszeregével.

Nem ezt történt. 1849. augusztus 9-én, az I. hadtest és Görgei Aradra érkezésé-
nek napján a Dembinski helyett a fővezérséget átvevő Bem altábornagy Temesvárnál
csatába bocsátkozott. Az összecsapás vereséggel végződött, főleg azért, mert
Dembinski a támadás előtt Lugosra küldte a lőszertartalékokat, s erről nem értesítet-
te Bemet. Így a tüzérségi párbaj kellős közepén a magyar lövegek muníció nélkül ma-
radtak. A csatát követő visszavonulás során a déli főszereg csaknem teljesen felbom-
lott. Az összpontosítás s egy utolsó, Haynau feletti győzelem lehetősége ezzel odave-
szett. Görgei számára nem maradt más, mint az oroszok előtti fegyverletétel.

Az Aradon összpontosult fel-dunai hadsereget északról és délről egyaránt túlerő-
ben lévő ellenséges csoportosítások fenyegették. A magyar seregnek egy csatára ele-
gendő lőszere sem volt. Az oroszokkal kezdeményezett tárgyalások során a cári fő-
vezérség már a temesvári vereség előtt is csak a feltétel nélküli megadásról volt haj-
landó tárgyalni. Az osztrákok előtti fegyverletétel, Haynau eddigi magatartása, az ál-
tala végrehajtott kivégzések miatt, szóba sem jöhetett.

A temesvári vereség hírének vétele előtt a magyar minisztertanács tagjai is úgy
határoztak, hogy az oroszok tárgyalási vagy közvetítési készségének hiánya esetén az
egyetlen megoldás az oroszok előtti fegyverletétel. Ezzel – Kossuth kormányzó, illetve
a miniszterek többségének lemondása után – a Görgei által összehívott haditanács
is egyetértett.

Utólag persze mindenki nagyon okos volt. Többen is megkísérelték bebizonyíta-
ni, hogy Görgeinek lehetősége volt egyesülni (az egyébként széthullóban lévő) déli

hadsereggel, vagy egyenesen visszajuthatott volna Komáromba, hogy Klapkával egyesülve Bécsig vagy Fiuméig előretörve, lángra lobbantsa az osztrák vagy az olasz forradalmat. Kár, hogy ezek az utólagos tervezetek semmifajta realitással nem bírtak, csupán szellemi tűzijátékként érdekesek.

Az árulási vád születése és utóélete

■ Kossuth és más kortársai később árulással vádolták Görgeit a fegyverletétel miatt. Az árulási vádat az tette hihetővé, hogy míg Görgei amnesztiát kapott, tábornoktársai többségét halálra ítélték. A vád azonban már a fegyverletétel után, de az osztrák bosszúhadjárat előtt megszületett. Kossuth 1849. szeptember 12-ei, a külföldi magyar diplomáciai ügynökökhöz írott vidini körlevelében árulónak nevezte. A vád célja nem egyszerűen a felelősség áthárítása volt. Kossuth a szabadságharc történetének tendenciózus bemutatásával azt akarta érzékeltetni a nyugati közvéleménnyel s ezen keresztül a kormányokkal, hogy Magyarország nem saját gyengesége miatt veszítette el a háborút két nagyhatalom egyesült erejével szemben. A vereség oka esetleges volt: a magyar fővezér árulása.

A levél el is jutott a címzettekhez, s előbb németül, majd angolul és olaszul, sőt 1850-ben kivonatos magyar fordításban is napvilágot látott. A rövidítések azonban nagyrészt éppen a Kossuth által kifejtett politikai koncepciót érintették, s ami nyilvánosságot kapott, az a körítés volt: a Görgei árulására vonatkozó kevésbé tényeszerű fejtegetés. Az idegen nyelvű kiadások a nemzetközi közvéleményben segítettek elhíttetni az árulás vádját, az 1850-ben megjelent magyar nyelvű kiadás pedig a hazai közvéleményt befolyásolta. Kossuth haláláig ragaszkodott az ebben kifejtettekhez, sőt élete végén egy levelében egyenesen azt állította, hogy Görgei azért tette le a fegyvert, mert a Komáromnál kapott fejsebe által okozott fájdalmakat pálinkafogyasztással enyhítette – azaz, nem volt magánál.

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a vádnak volt egy hazai ága is. A naplókából, emlékiratokból, levelekből egyértelmű, hogy az árulás vádját már közvetlenül a fegyverletétel után elterjedt, paradox módon éppen a Görgei személyéhez és vélemezett politikájához fűződő túlzott várakozások miatt. A magyar közvélemény jelentős része 1849. július végétől Görgeiben látta azt az embert, aki képes megmenteni a magyar államiságból azt, ami még megmenthető, akár karddal, akár békés úton. Ezt egyébként Görgei augusztus 11-ei kiáltványa is megerősíteni látszott, amely szerint „mit súlyos helyzetünkben hazánkért tenni lehet, megteszek, harccal vagy békés úton”. A feltétel nélküli fegyverletétel, a hadifoglyok kiadása az osztrákoknak, a kivégzések, a magyar állam intézmény- és szimbólumrendszerének teljes szétzúzása (ideértve pl. a Kossuth-bankók megsemmisítését) ezeket a várakozásokat és reményeket cáfolta meg. Ehhez járult, hogy Görgei amnesztiát kapott, míg tisztársait kivégezték vagy bebörtönözték. De pl. Klapka tábornok is 1849. szeptember 11-én kiadott parancsában így fogalmazott: „A cselszövény és árulás a végromlás szélére vezeték szegény hazánkat.”

Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a magyar közvéleményben eleinte több szála létezett az árulási vádnak, s hogy a megadásnak – történjen az feltétellel vagy feltétel nélkül – egyaránt negatív tartalma volt. Ez megfigyelhető a délvidéki hadsereg felbomlásáról szóló emlékiratokban, amelyekben gyakran esik szó (a később Aradon kivégzett) Vécsey Károly árulásáról vagy a Komárom feladását tárgyaló egyes emlékiratokban is; de pl. Bajza József egyik versében így fogalmazott: „Ily gyáván vezett Komárom, / Pétervárad és Arad. / S többé a magyar kezében / Egy erősség sem maradt.” Mindez megerősíti azt, hogy a Görgeivel kapcsolatos árulási vádnak Kossuth állásfoglalása adott igazi nyomatékot.

Voltak persze, akik az emigrációban és itthon már ekkor Görgei védelmére keltek. Ám ezek a hangok mind itthon, mind külföldön elvesztek a tekintélyesebbek kórusában. S bármilyen viták is folytak az emigránsok között a szabadságharc eseményeiről, abban a többség egyetértett, hogy a vereség egyik fő oka Görgei árulása volt. Még a kiegyensúlyozottabb vélemények képviselői sem mulasztották el, hogy egy-egy kirohanás erejéig ne üssenek egyet Görgein.

A helyzetet nem segítette, sőt inkább rontott Görgei emlékiratának megjelenése. Az emigrációban vitázók ugyan szívesen olvasták Görgei vitapartnerükről írott satirikus sorait; de sokkal kevésbé voltak megértők, ha a kritikából vagy a gúnyból nekik is kijutott. Az a hideg, cinikus látásmód pedig, amely az egész emlékiratot áthatotta, még Görgei egykori hívei egy részét is ellene fordította. Ugyanakkor a munkát a Habsburg Birodalom területén azonnal betiltották, tehát a hazai olvasóközönség többnyire csupán hírből ismerhette a könyvet, amely magyarul csak 1911-ben jelent meg.

A kiegyezést követően itthon is komoly intellektuális tábora volt Görgeinek, főleg a Gyulai Pál által szerkesztett *Budapesti Szemle* szerzői között, s 1884. március 30-án 207 volt honvéd nyilatkozatban jelentette ki, hogy nem tartja Görgeit árulónak. Élete hátralévő éveit Visegrádon, illetve Budapesten töltötte. 1916. május 21-én, legnagyobb győzelmének, Buda visszavételének 67. évfordulóján Pesten, a Mária Valéria utca 17. számú házban érte a halál.

A történetírás mértékadó képviselői – Horváth Mihályt leszámítva – nem adtak hitelt az árulási vádnak. A szabadságharcról összefoglaló munkákat publikáló történészek vagy hadtörténészek többé-kevésbé bírálták ugyan Görgei hadvezéri és politikusi ténykedését, de nem nevezték árulónak. Az árulási vád a ponyvakiadványok vagy a nyilvánvaló politikai célzattal született, az elemi szakmai kritériumoknak sem megfelelő pamfletek lapjain élt tovább.

Ugyanakkor a vádak megcáfolását megnehezítette, gyakran lehetetlenné tette, hogy a szabadságharc iratanyagának csak töredéke volt ekkor kutatható, hiszen a magyar központi kormányzatok és a hadsereg dokumentumainak 99 százalékát a bécsi levéltárak őrizték. Végül volt még egy tényező: a vitázók nem ugyanazon a szinten vitáztak. A Görgeit védelmükbe vevő pamfletek vagy újságcikkek többnyire el sem jutottak ahhoz a réteghez, amelyben az árulás legendája a legtöbb hívőre talált: a sokszor olvasni sem tudó paraszti népesség körébe. Az ő szemükben Kossuth apánk „az Isten második fia” volt; az a személy, akinek 1848-ban a felszabadulásukat köszönhették. Az ő tájékozottságuk mondákból, a harcteret megjárt hadfiak esti elbeszéléseiből, népdalokból, jobb esetben ponyvakiadványokból származott, amelyekben Kossuth volt a hős, Görgei pedig az áruló. Márpedig népdalokkal igen nehéz a *Budapesti Szemle* hasábjain vagy néhány száz példányban megjelent röpiratok lapjain vitázni.

A Monarchia összeomlása fordulatot hozott ebből a szempontból, hiszen az anyag kutathatóvá vált. Ennek köszönhetően a két világháború közötti időszakban Görgeiről kiegyensúlyozott értékelések láttak napvilágot; Steier Lajos okmánypublikációi, Pethő Sándor és Julier Ferenc Görgei-életrajza, az ifjú Kosáry Domokosnak a Görgei-kérdés történetéről írott monográfiája mind-mind ezt jelezték.

Az 1948 után kiépülő kommunista államhatalom azonban nemcsak a jelenben, hanem a múltban is kereste az árulókat, szabotőröket, megbízhatatlan elemeket, s az 1949-től a néphadsereg magas rangú tisztjei ellen lefolytatott koncepciós perek „hangulati” alátámasztásaként ismét „jól jöttek” a szabadságharc megbízhatatlan vagy egyenesen áruló katonatisztjei, Franz Ottingertől Teleki Ádámon és Móga Jánoson át Görgeiig. A magyar sztálinista, majd marxistává finomodó történetírás egyes képviselői pedig buzgón szállították ehhez a muníciót. Ugyanakkor nagy

csalódásukra, sem a bécsi, sem a moszkvai levéltárakból nem került elő olyan dokumentum, amely Görgei árulását, az ellenséggel való összejátszását alátámasztotta volna.

Miután jómagam öt éven keresztül kutattam a szabadságharc katonai iratanyagát Bécsben, én is csak arról tudok beszámolni, hogy a „lázdók” közül az osztrák hadvezetés Bemen kívül Görgeivel szemben viseltetett respektussal; a többi tábornoknak gyakran még a nevét sem ismerték.

Remélhetőleg a fenti sorok olvasta után az olvasóban felvetődik a kérdés: Mi a magyarázata annak, hogy éppen Görgei lett a magyar szabadságharc „hivatalos” árulója?

Katonai működése? Ennek alapján aligha lehetett volna. Nem azt mondjuk, hogy Görgei nem követett el katonai hibákat – hiszen valóban követett el ilyeneket. Ám – ahogy a közmondás mondja – csak az nem hibázik, aki nem cselekszik; s a hibák még nem bűnök, csupán akkor, ha készakarva követik el azokat. Márpedig azt eddig a tábornok egyetlen ellenfelének sem sikerült bizonyítania, hogy e hibákat Görgei tudatosan, az ügy megbuktatásának szándékával követte volna el. Sőt 1849. július közepén Vácnál a dél felé történő áttörés erőltetésével úgy követhetett volna el súlyos következményű hibát, hogy azzal eleget tesz a politikai vezetés akaratának. Ezen az alapon milyen könnyen lehetne árulót fabrikálni a hadtestét kétszer is (Mór, 1848. december 30.; Káty, 1849. június 7.) katasztrofális vereségbe sodró Perczel Mórból, a valamennyi hadjáratában kudarcot kudarca halmozó Henryk Dembińskiből, de még az erdélyi hadsereget 1849 februárjában Vizaknától Déváiig, majd 1849 július–augusztusában Segesvárnál és Nagycsúrnél szinte „ledaráló” Bemből is.

A fegyverletétel lenne a magyarázat? Aligha. Hiszen Kossuth maga mondta búcsúkiáltványában katonailag reménytelennek az ügyet; a kormány többsége sem a küzdelem folytatásának reményében mondott le vagy hagyta ott Aradot. A fegyverletételt Görgei távollétében megszavazó haditanácson sem akadt olyan tiszt, aki a további ellenállás mellett érvelt volna. A temesvári vereségből más katonák is ugyanazt a következtetést vonták le, legyen szó akár a mozgó csapatok, akár az erődök parancsnokairól. Ezen az alapon az Aradon kivégzett Vécsey Károly, Damjanich János, Dessewffy Arisztid, Lázár Vilmos és Kazinczy Lajos is áruló, az a bebörtönzött Beke József és Inczedy László vagy a Péterváradot feladó Kiss Pál és a Komáromot feladó Klapka György is.

Politikai megnyilvánulásai és külön útja magyaráznák a vádat? Az 1848–49-es szabadságharc hadserege, pontosabban, tisztikara politizáló tisztikar volt, de ez még nem árulás. Asserman Ferenc honvéd ezredes szerint „természetes, ha egy hadsereg, mely elvekért küzd, hivatása érzetében a vezényszóra pontosan meggett fordulat körén egy kissé túl is pillant, s a körületébe eső viszonyokat valamivel közelebről is vizsgálja”. S nem Görgei volt az egyetlen „engedetlen” tábornok, akár politikai, akár katonai értelemben vett engedetlenségről beszélünk. Ezen az alapon áruló lehetne a Kossuthnak 1849 májusában és júniusában durva hangú leveleket írogató, 1849 júliusában minden engedelmisséget felmondó, a Mészáros Lázár fővezért és vezérkari főnökét, Henryk Dembińskit elzavaró, majd a július 29-ei szegedi minisztertanácson mindenkit főbelövetéssel fenyegető Perczel Mór, a soha semmilyen utasítást nem követő, a végrehajtó hatalom ügyeibe belenyúló és valamennyi kormánybiztosával összevesző Bem, az 1849 augusztusában Arad helyett (parancs ellenére) Temesvár felé visszavonuló Dembiński is. S Görgei végső soron mindig meghajolt a politikai vezetés akarata előtt, ellentétben a felsoroltakkal.

Az árulási vádat ma már magára valamit adó, komoly történész nem képviseli, s az elmúlt három évtized kutatásában e kérdésben is immár a tények és nem az elő-

feltevések határozzák meg a történészek álláspontját. (Vadhajtások persze vannak: 1996-ban egy kétkötetes munka bizonygatta, hogy az igazi Görgei Artúr 1839-ben elhunyt, s a gaz Habsburgok egy balkézről való gyermeke került be a helyére azzal a céllal, hogy ha majd kitör a szabadságharc, legyen, aki elárulja.) A korábban aktuálpolitikai szempontból jól használható Görgei-kérdés mára politikai érdekességét veszítette, s úgy tűnik, mára a jeles hadvezér végre elfoglalhatta a nemzeti panteonban azt a helyet, amely a polgári átalakulás más nagyjai mellett megilleti.

